

Graafwerk bij het Verlengde Oosterkanaal

GERT BAEYENS, MARTIN SOESBERGEN, RIK SCHOON EN PIET VEEL

Er draaien weer hijskranen op de oevers van het Verlengde Oosterkanaal. Meestal betekent het gebruik van groot materieel: werk voor de drinkwatervoorziening. Er is echter meer aan de hand. De werkzaamheden zijn ook nodig voor het herstel van een duinrel en voor de vorming van een moeras met eigenschappen van het duinrelmilieu.

Het water dat nu door het Verlengde Oosterkanaal van het zuiden naar de Oranjekom stroomt, komt grotendeels uit het "diepe pakket". Het water wordt opgepompt uit een zandpakket op 30-40 m diepte, dat door een kleilaag is afgesloten van het "bovenpakket". Het bovenpakket bestaat uit de zandlagen waarop wij wandelen en waarin de vegetatie wortelt. In het "bovenpakket" bevindt zich het "freatische grondwater". Onttrekking van "diep water" heeft geen effect op de natuur daarboven. Slechts een deel van het water in het Verlengde Oosterkanaal is afkomstig van de duinruggen in de omgeving. Dat freatische water stroomt uit een westelijke duinrug naar het oosten af. Uit veiligheidsoverwegingen (denk aan Tsjernobyl!) worden sinds begin jaren-80 alle diepe winningen aangesloten op een afvoersysteem via buizen in plaats van via de bestaande open kanalen. Het diep gewonnen water zal straks door een buis naar Leiduin stromen en dus niet meer via het Verlengde Oosterkanaal. Het freatische water geeft Gemeentewaterleidingen gaarne kado aan de natuur. Voor

hydrologen, ecologen en beheerders ontstond een uitdagend natuurontwikkelingsproject: is er genoeg afstromend water voor een nieuwe duinrel?

Hoeveel water stroomt er straks?

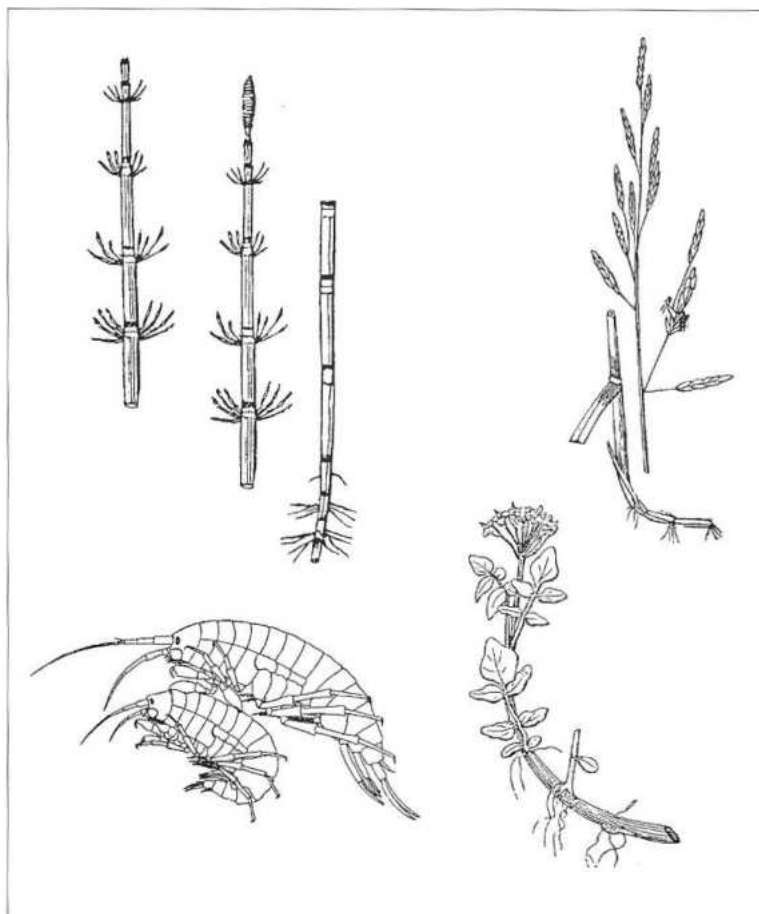
Ecologen kunnen pas een verwachting uitspreken over de natuurontwikkeling wanneer bekend is hoeveel water er zal stromen. Daarom rekenden hydrologen eerst uit waar de grondwaterstand zal stijgen en hoeveel water er door een beekje lopen kan. Bij de ingang Panneland is de berekende natuurwinst het hoogst. Daarom laten we een deel van het water naar het "schapenweitje" opkwellen. Het "schapenweitje" zal gedeeltelijk worden afgeplagd zodat moerasplanten die houden van zoet en kalkrijk duinwater, er een optimale vestigingskans krijgen. Het overige water is voldoende voor een beekje richting Oranjekom. Lees wel: beekje, want het wordt een smal stroompje van 50 cm breed en 30 cm diep. Er komt namelijk zo weinig water vrij dat, wil men dit laten stromen over de gehele lengte van het huidige kanaal, het profiel heel klein wordt. Zou men de duinrel breder en dieper maken, dan zou de rel veel korter worden en niet stromen. Voor duinrelsoorten is echter het element stroming van levensbelang; ze komen nu eenmaal niet in stilstaand water voor. Wat voor fraais verwachten we als ooit het duinwater door een relletje kabbelt?

Hoe is de natuur er nu aan toe?

Om veranderingen te voorspellen moet je eerst weten wat er nu aan planten en dieren huist. Deze vraag is met vereende krachten beantwoord door vrijwilligers en beroepslieden. In het laboratorium analyseerden we chemische waterkwaliteit, macrofauna en algen. Conclusie: niet slecht, maar geen duinrelkwaliteit. Wat vliegt er zoal rond? Al wat zo thuis hoort in een binnenduinos, zoals vogels en vleermuizen. Voor vlinders is het er nu al aardig toeven: 23 soorten dagvlinders zijn waargenomen, waaronder gehakelde aurelia, oranjetipje, aardbeivlinder en landkaartje. En hoe zit het met de kleine fauna? Voor loopkevers zijn de oevers en hakhoutbosjes niet ideaal: deze zijn te droog en/of te grazig. En de plantengroei? Ongetwijfeld geniet u elke zomer van de orchideerijke bermen met pinksterbloem, grote wederik en beekpunge. In de bossen en graslanden eromheen is de begroeiing tamelijk arm (veel duinriet, braam of adelaarsvaren). De hakhoutbossen hebben als cultuurhistorisch element hun bijzondere waarde en ook de Beukenlaan mag er wezen! Mede door de aanwezigheid van de beuk is het gebied bijzonder rijk aan paddestoelen. Er komen minstens 267 soorten voor, waarvan er 47 zeldzaam en 7 zelfs zeer zeldzaam zijn. U vindt er bijvoorbeeld de vlekken parasolzwam, de scherpe ridderzwam, de grote aardster de scherpe beukegeelplaat en tal van soorten die niet eens een

Het Verlengde Oosterkanaal zal worden omgevormd tot een echt duinbeekje; het Schapenweitje zal geschikt worden gemaakt voor moerasplanten.

Linksboven: holpijp;
rechtsboven: mannagras;
linksonder: zoetwatervlokkreeft;
rechtsonder: slanke waterkers.

nederlandse naam bezitten. Al met al is het gebied al heel waardevol. Maar, zou het nog rijker worden als de grondwaterwinning wordt beëindigd en vernatting plaatsvindt met duinwater?

Wat heeft een duinrel ons méér te bieden?

Wanneer we kansen scheppen voor stromend water en vernatting in een "schone" bodem, dan komen duinrelsoorten terug. Die schone bodem leveren wij door op het "schapenweitje" de humusrijke grond af te schrapen en door de kanaalbedding op te vullen met humusloos (voedselarm) duinzand. Spannende kleine waterdieren kunnen hun intrede doen of zich uitbreiden; denk aan specifieke soorten waterwantsen, waterkevers en vedermuggen. Wat betreft plantensoorten kunnen we liefhebbers van kwel- of (zwak)stromend water verwachten zoals groot moeras scherm, witte waterkers en holpijp. Moerasvergeet-mij-nietje en beekpunge kunnen zich uitbreiden. In het water is vestiging mogelijk van drijvend, klein en paarbladig fonteinkruid. Voor vogels, vleermuizen, loopkevers en vlinders blijft de toestand gelijk of wordt het beter. Zeker bij een combinatie van vernatting en maaibeheer is hun leefmilieu geschikt te maken. Voor vlinders moeten er zoom- en mantelvegetaties overblijven in de overgang van bos naar gras: niet te abrupt van hoog naar laag, maar wat struikjes en hoge kruiden als overstapje. Voor planten en paddestoelen is vernatting, al of niet gecombineerd met maaibeheer, ook gunstig. Paddestoelen die van kwijnend en dood hout leven, kunnen gaan toenemen. Als de waterstand stijgt zullen sommige eiken het loodje leggen en komt er veel dood eikenhout bij. Voor de reeds aanwezige ectomycorrhizavormers (paddestoelen die in symbiose leven met

bomen of struiken) blijft genoeg ruimte over. In de Beukenlaan en rond Zeerust blijft het wemelen van de Russula's en melkzwammen. In de eikenbossen kunnen els en es verschijnen, want die prefereren juist wat nattere omstandigheden. De kruidlaag in die bossen wordt op den duur rijker door de terugkeer van vochtminnende plantensoorten. We verwachten vestiging of uitbreiding van bloedzuring, stengelloze sleutelbloem, maarts viooltje en bosveldkers.

Schouderklopje

De herinrichting van de waterproductie-middelen leidt aldus tot herstel van een waardevol landschapselement en watertype. Duinrellen zijn in Zuid-Kennemerland een zeldzaam verschijnsel geworden, maar op deze manier geven we wellicht wat van het verlorene aan de natuur terug. Dit project past dan ook zeer goed in het beleid van rijk en provincie aangaande de bestrijding van verdroging en het voeren van integraal waterbeheer. Hierdoor kwam het project in aanmerking voor een subsidie in het kader van de zogenaamde REGI-WA-regeling (rijksbijdrageregeling regionaal integraal waterbeheer), waardoor de overheid de helft van de kosten voor haar rekening neemt.

Dankwoord

Aan het ecologisch onderzoek werkten vele vrijwilligers mee: A.G. Becker, M. Eggenkamp-Rotteveel Mansfeld, H. Huitema, A. Kalff-Schreuder, M. Koning, H.J. Koning-van Vuuren, R. Lange, J. van de Pool, T. Salman, M. Schalkwijk, F. van der Vliet, A. van Winden. Hen danken wijk in het bijzonder. Binnen Gemeentewaterleidingen hebben vooral L. van Breukelen en J. P. Ram aan onderzoek en rapportage meegewerkt. Het vegetatiekundig onderdeel werd geleverd door W. Souwer, M. van Til en J. Mourik. L. Jalink zorgde voor de mycologische beoordeling en voorspelling.

Gert Baeyens is hoofd Ecologisch onderzoek bij de afdeling Procesontwikkeling van Gemeentewaterleidingen; Rik Schoon is hoofd Beheer bij de afdeling Natuur- en Terreinbeheer van hetzelfde bedrijf. Martin Soesbergen werkt als ecoloog bij het Bureau AquaSense, waar Gemeentewaterleidingen en de Provincie Noord-Holland meerdere projecten aan hebben uitbesteed. Piet Veel is hoofd van het Bureau Grond- en Drinkwater bij de Provincie Noord-Holland.